

През 2018 г. отбелязваме 80-ата годишнина от Кристалната нощ, както се нарича евфемистично нощта срещу 10 ноември 1938 г.

85 години пък минаха от 10 май 1933 г. – деня, в който в Берлин, а по-късно и на други места, горяха книги. В Майнц това се случи на 23 юни.

В излезлите посмъртно мемоари „Историята на един германец“ Себастиан Хафнер описва какво е представлявало политическо-литературното кабаре въпреки всичко в годините на националсоциалистическата диктатура.

Безспорно това, че опознавайки подчинеността и страха от смъртта, не знаем какво по-добро да подхванем, освен да ги игнорираме, доколкото можем, и да не им позволим да ни развалят удоволствието, говори донякъде против нас. Струва ми се, че една млада двойка отпреди сто години щеше да знае по-добре как да постъпи, та дори и да си устрои една-единствена любовна нощ, подправена с опасности и усещане за изгубеност. На нас не ни и хрумна да извършим нещо необикновено. Ходехме в кабарето, тъй като нищо не ни спираше: на първо място, защото така или иначе щяхме да го направим, а на второ, за да прогоним неприятното от мислите си. Може тези действия да изглеждат извънредно хладнокръвни и безстрашни, но по-вероятно са признак на известна слабост и показват, че макар да страдахме, ние не бяхме наясно за положението.

Въобще – ако ми позволите това обобщение – тази беше една от най-зловредните черти на новата германска история: за действия ѝ липсваха дейци, за страдания ѝ липсваха мъченици, всичко се случваше под някаква полунаркоза и само тънък, измъчен слой чувства покриваше обективно чудовищното: убийствата се извършваха в настроение за глупави момчешки шеги, самоунижението и моралистичният тон биваха приемани за дребен, досаден инцидент и дори физическата, мъченическа смърт се приравняваше на лош късмет. Междувременно за леността си през онези дни бяхме възнаградени богато и пребогато, тъй като случайността ни отведе право в „Катакомбата“ и това беше второто забележително събитие на вечерта. Озовахме се на единственото обществено място в Германия, което беше оказало някаква съпротива – смела, смешна и елегантна. В предиобеда бях станал свидетел на безславното рухване пред нацистите на Пруския областен съд с неговата столетната традиция. Вечерта видях как шепа незначителни берлински кабаретни изпълнители без каквато и да е традиция спасяват честта си славно и изящно. Областният съд беше паднал. „Катакомбата“ остана.

Мъжът, повел своя батальон от актьори към победата – понеже да издържиш и да запазиш самообладание пред лицето на заплашващата със смърт власт е един вид

победа, – беше Вернер Финк. Този дребен кабаретен конферансие си заслужи място в историята на Третия райх – едно от малкото почетни места там. Той не приличаше на герой и ако в крайна сметка едва не се превърна в такъв, то това стана *malgré lui*, по неволя. Не беше революционен актьор, нито хаплив шегаджия, още по-малко Давид с прашка. Дълбоко в себе си той беше незлобив и дружелюбен. Иронията му беше мека, танцувална и лека; основното му оръжие бяха многозначността и играта на думи, в която постепенно се превърна във виртуоз. Беше изобретил нещо, което нарече „скрита поанта“ – и действително, колкото по се упражняваше, толкова по-добър ставаше в скриването на поантите си. Умствената си нагласа обаче не скриваше.

Той остана убежище на незлобливостта и дружелюбието в страна, където тъкмо тези качества бяха на привършване. И в тази незлобливост и това дружелюбие като „скрита поанта“ беше залегнал действителен, неумолим кураж. Той се осмеляваше да говори за нацистката реалност, при това в Германия. В изпълненията му присъстваха концентрационните лагери, претърсванията на домове, повсеместният страх, повсеместната лъжа; в иронията му имаше нещо неизразимо леко, меланхолично и печално, но и необикновена способност да утешава.

Онзи 31 март 1933 г. вероятно беше неговата най-велика вечер. Залата беше изпълнена с хора, които сезираха в идния ден като в бездънна пропаст. Финк ги накара да се разсмеят както не бях чувал да се смее друга публика. В смеха им имаше нещо патетично, смях на новородена гордост, която обръщаше гръб на вцепенението и отчаянието.

Страхът само подхранваше този смях. Нима не беше чудо, че щурмоваците от СА още не бяха нахлули, за да арестуват всичко живо? Вероятно онази вечер смяхът им би се пренесъл и в зелените им возила. По един невъобразим начин се бяхме издигнали над опасността и ужаса.

